

ТРАГЕДИЈАТА НА МАГБЕТ

Магбет спаѓа во редот на најмрачните драми што ги има напишано Шекспир. Тој е, веројатно, пишуван и изведуван во Лондон по сите најпознати Шекспирови трагедии — и **Хамлет**, и **Отело**, и **Крал Лир** — во 1606 г. Единствениот текст според кој се издава **Магбет** се најдува во „Првото Фолио“, првото издание на целокупните дела на Шекспир од 1623 г. Многу шекспиролози што се занимавале со прашањето за автентичноста на текстовите на овој драматург, кој сам не се потрудил да напечати ни еден од своите ракописи, веруваат дека постоечкиот текст не е само Шекспиров и дека во него има вметнувања и од страна на други драмски писатели, можеби главно од Шекспировиот современик Миделтон. И така, петтата сцена од третиот чин во која Хеката, божицата на вештерството, се среќава со трите вештерки, обично се смета дека не е пишувана од Шекспир, зашто скоро ништо и не придонесува за развивање на сижето на драмата, па најчесто и се изоставува од сценските изведби на **Магбет**. Изворниот материјал за ова сиже Шекспир можел да го најде и веројатно го презел од Хрониките на Рафаел Холиншед што се појавиле во Англија меѓу 1578—86 г., во кои покрај голем дел од англиската историја е вклучена и оваа шкотска легенда за **Магбет**.

Една од главните теми на **Магбет** е кипењето на природните врски меѓу поданиците и господарите; природни во смислата која Елизабетанците, а и Шекспир, како нивен гласноговорник и застапник на идејата за почитување на воспоставениот ред, му ја даваат на овој израз. Со слични теми на оваа, Шекспир се занимавал и пред овој период, всушност негде во почетокот на својата кариера како драмски писател, околу 1592 год., кога го создава **Ричард III**. Оттука и наидуваме и на некои текстуални сличности, на некои говорни совпаѓања меѓу претходната „историја“ и трагедијата на **Магбет**. Паѓа в очи дека и едниот и другиот злочинец забележуваат дека во злочинот навлегле толку длабоко што да се вратат назад од тоа благо низ кое загазиле би им било исто толку заморно колку и да доодат низ него докрај. Со кинење на „природните“ врски во општеството Шекспир се занимава и непосредно

пред да се зафати со **Магбет** и тоа во случајот со **Кралот Лир**, каде што „природните“ врски што се кинат се тие меѓу родителите и децата.

За да може да се согледа **неприродното** зло што се одвива низ **Магбет**, нужно е да се погледа во природата на врските што ги соединуваат поединците на ова кралство. Во четвртата сцена на првиот чин, кога кралот Данкан изразува страхување дека можеби Магбета не го наградува доволно брзо и во достатна мера за услугата што му ја врши на кралството, со тоа што ја задушнува побуната на Макдонвалд и ги поразува Норвежаните, кои неа се обидуваат да ја искористат за да навлезат во Шкотска, Магбет одговара:

Улогата на вашето величество
е да ги прима нашите должности: а нашите должности
се, кон вашиот трон и држава, деца и слуги;
ние го чиниме тоа што треба да го чиниме
за да ја обезбедиме вашата љубов и чест.*

(**Магбет**, Чин I, сц. IV, стихови 23—27)

Сцената на ова искажување на Магбет е една соба во кралската палата, а неговиот говор е формален во сообразност со свеченоста на приликата: прием кај суверенот на двајцата победнички генерали, Магбет и Банкво, во присуство на синовите на кралот и благородниците. Не навлегувајќи во тоа дали зборовите на Магбет овдека се искрени или не, важно е да се подвлече дека тој зборува за својот долг кон својот суверен, што значи дека има една одредена концепција за тој долг. По овој јавен исказ на сфаќањето на должноста кон кралот следува соопштението на кралот дека својот најстар син, Малколм, тој го одредува за свој наследник. Магбет, кому вештерките веќе му беа претскажале кралска чест, при тоа сфаќа дека

— Тоа е стапалка

врз која јас морам да паднам или да ја прескокнам
зашто ми стои на пат.

(**Магбет**, Чин I, сц. IV, стихови 48—50)

Тој сега зборува за себе си и го напушта претходниот круг, дворски стил со кој му се обраќаше на кралот. А во стиховите што следат тој го искажува своето сознание за злите желби што го

* Преводите на овој и сите наредни цитирани одломки од **Магбет** се мои.

опфаќаат и за грозните чиновници што треба да се извршат за да се реализираат тие желби кога вели:

Свезди, скријте ги своите огнови!

Нека светлоста не ги види моите црни и длабоки желби;
окоето нека замижи пред раката, а сепак тоа нека биди
од кое окоето се плаши, кога ќе се стори, да го види.

(М., Чин I, сц. IV, стихови 50—53)

Во претходните сцени, како преку гласниците од војното поле така и преку коментарите на кралот и неговите пофалби, Магбет е претставен како војсководител и борец чии херојски својства се огромни. Шкотскиот крал Данкан, не поседува борбени способности, затоа, претприемчивиот генерал Магбет увидува дека може да дејствува во правец на своите интереси. Неговиот војнички успех му помага да ги затвори своите очи за должностите што **знае** дека ги има кон Данкан, како негов поданик. Следејќи ја амбицијата да ја носи круната на кралството врз својата глава, тој ги крши сите обврски на лојалност, пријателство и чесност кои го врзуваат за општеството во кое живее. Неговиот акт на насилство кон своите **природни** обврски ќе биде проследен со збрка, безредија и беззаконија кои ќе ја предизвикаат и неговата сопствена пропаст.

Од наредните сцени во замокот на Магбет гледаме дека нему не му е лесно да го убие кралот. Тој е свесен дека неговиот гостин, кралот Данкан, не е само многу добродушен и великодушен човек, дека тој својата служба на суверен совесно си ја врши, но и дека Данкан треба, како негов гостин и роднина, и да се штити, а не тој, домаќинот, да дигне рака на него. И Магбет се колеба да ја изврши својата претходна замисла. Но тука прискокнува неговата жена, Леди Магбет, и ја совладува колебливоста на својот маж. Откога ќе го изврши грозниот злочин на убиството, Магбет повеќе не може да се врати во претходната сигурна состојба на невиност, колку и да е таа сега пожелна и, заигрувајќи го орот на лаги и преправања, тој ја сфаќа трагичната нужност што сега му се налага — да истрае во злото — кога вели дека

Лошо почнатите работи јакеат со зло.

(М., Чин III, сц. III, стих 55)

За да воспостави сега некаков ред во ова одеднаш хаотично кралство, Магбет го подготвува подмолното убиство на својот дотогашен близок пријател и соборец, благородниот и справедлив Банкво, како и на неговиот млад син Клианс, да не би тој, подоцна, да го наследи царството, како што претскажаа вештерките дека ќе се случи. По убиството на Банкво следи свирепото убиство на Леди

Макдаф и нејзините деца, зашто злочинецот сега врз невините мора да го свалува својот бес кога гледа дека тие што би требало да му служат нему како на суверен му го вртат грбот.

Личната трагедија на Магбет лежи во неговата немоќ да ѝ се спротивстави било на својата воља за власт, било на таа од жена му, којашто го води по зли врвици. Оваа драма претставува една извонредна студија на злочинот и свирепостите што го проследуваат тој злочин кога човечката волја ќе се заангажира за лични, нехумани и мрачни цели. Запоставувањето од страната на Магбет на тоа што е природно во гореспоменатата смисла, која Шекспир му ја дава на тој израз, ние би рекле на тоа што спаѓа во доменот на воспоставениот ред на нештата и односите, неговото пренебрегнување на човечкиот однос кон својот господар, е потпомогнато со влијанието врз него на трите вештерки и, како што веќе укажавме, со тоа на Леди Магбет.

За општиот план на трагедијата, реалноста на вештерките е од голема важност. Тие не се халуцинации што разболената мисла на Магбета ги проицирала, како што се правело обиди да се претстават: тие се одделни суштества коишто се појавуваат на сцената и пред да го видиме Магбета на таа сцена. Тие, всушност, во првата сцена, и ја најавуваат едната од главните теми што наполно треба да се развие во текот на драмата, кога скандираат во хор:

Убавото е гласно, а гласното убаво...

(М., Чин I, сц. I, стих 10)

со што го објавуваат превртувањето на вредностите што ќе проследи. Многумина верувале во постоењето на вештерки во времето на Шекспир. И пред и по него се организирале хајки по вештерки и ловови на вештерки. Но многумина и се сомневале во ова празноверие, а имало и луѓе кои наполно сфаќале дека тоа е празноверие. Вештерките во Магбет наведуваат на прашање — а тоа било и сериозно третирано — кое од овие неколку можни мислења го делел Шекспир? Нас нè интересира сè што можеме да дознаеме за Шекспир човекот, Шекспир творецот на оваа и другите драми. Но драмата не ни дава можност да одговориме на ова прашање, иако вештерките во неа фигурираат како одделни суштества, зашто Шекспир неа ја има пишувано за публиката од своето време која вештерството можела да го прими и како реалност и, нејзиниот посоефистициран дел, како драмска конвенција или драмско средство со помошта на кое се изведуваат на видело силите на мракот кои својата битка за влијаење врз вољата на човекот ја водат во психата на самиот човек. Вештерките влијаат на постапките на Магбета и ја помагаат неговата пропаст затоа што тој не ја контролира својата зла воља. Тоа е очигледно во драмата и отука следува дека неговиот лик е психички уверливо разработен. А тоа

значи дека ако тие дури и се земат, при еден натуралистички приод кон ликот на Магбет, како халуцинации на нездравата психа на Магбета, нивната функција сепак ќе биде иста: да влијаат или во правец на желбите или во правец на страхувањата на човекот — жртва на своите амбиции. Во својството на засебни реалности, како што фигурираат во драмата, вештерките ги отелотворуваат екстремите на моралната нечистотија, простота, подмолност и пакост. Жалосно е, кога ќе помислиме, а и иронично, што тие наоѓаат терен за дејствување кај човекот кому штотуку му се укажани најголеми почести за извонредно големи војнички заслуги.

Да се потсетиме при оваа прилика дека Шекспир често се служи со драмски средства коишто спаѓаат во доменот на надреалното или нереалното — каков што е и духот на таткото во **Хамлет**. Овие средства, вештерки, духови и сл., налагаат едно растегнување на нашата недоверба; тие, всушност, изискуваат да ги восприемеме нив како традиционални реквизити на ренесансната поетска драма, кои Шекспир, како писател од тоа време, ги искористил за да разработи човечки психи кои се универзално уверливи. Ова, се разбира, значи дека злочинот на Магбет и неговите придружни последици не се невозможни и денес: кога **Магбет** би бил драма **само** за општествените и личните последици на еден прекумерно амбициозен човек во едно одредено време, тој одвај би бил актуелен и игран и денес.

Функцијата на Леди Магбет во драмата е исто толку негативна колку и таа на вештерките. Само што нејзиното поддржување на желбите на Магбет да дојде до кралскиот престол потекнува не само од изворите кои го хранат Магбет — тој да биде на власт, неговото племе да го наследи престолот: таа е и страствено заљубена во својот маж, ги прима сите славопојки за него како најприродни почести и сака да го види како крал по секоја цена, зашто кралската круна и одежда се за него, мисли таа, најубавите и најдостојните украси. Оваа нејзина лична амбиција, којашто не е само себична амбиција туку е и амбиција од љубов кон брачниот другар, ѝ овозможува да биде свирепо решителна кога мажот ѝ се колеба. И така, кога планот за убиството на Данкан се судрува со високо-развиеното чувство на човечност кај Магбета, таа, видовме, успева да го пренаговори тој да го изврши злочинот. Уште кога го добива писмото од својот сопруг со кое тој ја информира за големината што им ја претскажале вештерките, Леди Магбет се колне дека храбро ќе зборува со својот маж за да ги совлада сите пречки што стојат на патот до неговото крунисување, велејќи дека тој мора да го има тоа што судбината и натприродните суштества му го укажуваат како возможна чест:

Ти си Гламис и Кодор; и ќе бидеш
 тоа што ветено ти е. — А сепак од природата ти се плашам:
 таа е преполна со млекото на човечка љубезност
 за да го зграпчиш најблискиот пат. Сакаш голем да бидеш;
 не си без амбиција, но ја немаш лошотијата
 што да ја придружува треба: таму кајшто сакаш да се искачиш,
 сакаш свето да дојдеш; не сакаш лажно да играш,
 а сепак сакаш неправо да добиеш; . . .

(М., Чин I, сц. V, стих. 13—20)

Инаку, на патот до златната круна, до положајот што ќе им обезбеди врховна сила и господарство за остатокот од нивниот живот, Леди Магбет не застанува да се подвоуми, како што видовме дека нејзиниот маж го направи тоа: човечките сообразувања искрснуваат пред очи кај неа дури кога треба да го изврши чинот на самото убиство, кога заспаниот крал ѝ заличува на нејзиниот сопствен татко па затоа, вели, не можела да го убие. Пред тоа и долго по тоа таа умее извонредно да ја испланира улогата на дволичност што знае дека треба да ја игра за да се постигне нивната цел. Во сообразност со тоа, „изгледај како невиниот цвет“, му советува таа на својот сопруг, „но биди змијата под него“. (Чин I, сц. V., ст. 64—65)

Оваа улога што Леди Магбет му ја нуди на својот маж е, всушност, една двојна, многу конкретна претстава за самата неа што ќе ја игра таа сè додека не се натрупаат премногу злочини кои ќе ја разбијат и пополека, но сигурно, сосема ќе ја растројат: таа е невиниот цвет во очите на придворниците, а змија отровница во тие на гледачот. Но грубиот злочинец не може долго да се крие под плаштот на невиноста. Кога духот на штотуку убиениот Банкво ќе му се појави на Магбет во време на банкетот што тој го дава за шкотските благородници и лордови, Леди Магбет, не можејќи инаку, прво грубо ќе се обиде да го совлада несфатливиот страв на својот маж, (таа и гостите не го гледаат духот), а потоа, не успевајќи во тоа, грубо, иако прави обид тоа да не изгледа така, ќе ги растера и своите гости, плашејќи се тие да не дознаат што е тоа што го измачува Магбета. Додека Магбет, борецот, наоѓа во себе сили да се бори до последниот час, Леди Магбет, по оваа сцена, сосема ќе падне. Во петиот чин, додека шета во сонот, нешто што и порано го правела, таа повторно ги одигрува своите злочини и со тоа и на докторот што се обидува да ја излечи му ја открива длабочината на тие злочини, како што го сторила тоа и со својата придворничка. „Неприродните дела раѓаат неприродни маки“ (М., Чин V, сц. I, стих. 59—60) ќе рече вчудоневидениот лекар за оваа месечарска претстава на Леди Магбет. Со тоа злочинот е, пак, овдека, искажан како неприродно зло, а не само како неморален и грешен акт.

Подоцна, кога Магбет ќе чуе за смртта на својата сопруга (причините за таа смрт не се прецизирани во драмата: се нагаѓа дека Леди Магбет се самоубила), ќе рече дека можело да има и подобро време за таков збор. Време кога, како што е нормално, смртта би значела нешто повеќе. Вака, таа е бисмислица, како што му изгледа и животот сега на Магбета:

Животот е само сенка што се движи, беден актер што надуено ил' плашливо својот час на сцената го мине, а потем повеќе не се слуша: тоа е сказна што ја раскажал идиот, полна со звук и бес, а не значи ништо.

(М., Чин V, сц. V, стих. 24—28)

Животот е „сказна... полна со звук и бес“ која „не значи ништо“ за злосторникот кој по свој сопствен избор ги беше отфрлил сите човечки вредности што го осмислуваат животот. А кои се тие вредности? Самиот Магбет, како веќе многукратен убиец, вака ги искажува:

... чест, љубов, послушност, голем број пријатели

(М., Чин V, сц. III, стих 25)

а тие можат да суштествуваат таму каде што постои меѓусебно почитување и љубов, што се основа на пријателството и човечките врски. Магбет не чувствува ништо значајно при веста за смртта на својата жена зашто таа му беше станала другар по злото, а таквата љубов корените на своето неминовно распаѓање ги шири во самите злосторници и тие мораат сами, како прогонувани ѕверки, да се соочат со својот крај.

Концепцијата за бесмисленоста на животот што е содржана во горесцитираниот монолог на Магбет често му е припишувана на Шекспира како **негова** концепција на животот. Таа е изразена во таканаречениот „мрачен“ период на неговото творештво. На неговиот споменик, што стои пред Шекспировиот мемориален театар во Страдфорд-он-Авон, родното место на Шекспир, овој извадок е еден од низата стихови што го красат тоа дело. Сево ова нè наведува на заклучокот дека постои можност оваа концепција и да биде на авторот сам, но во одредени услови. Конечно, сите нас нè спопаѓа мислата за бесмисленоста на животот. Тоа, по она, таканаречено, дијалектичко единство на спротивностите: знаеме дека животот има смисла, но често се прашуваме која му е; па ни доаѓа и да мислиме дека е бесмислен. Особено при соочување со нечовечности и трагедии од големи размери како војни, земјотреси и сл. Но да се идентификува Шекспир, овој голем поет и драматург,

како комплетна личност чија хуманитарна насоченост избива од секое негово дело, како што е случај и во оваа мрачна драма, преку контрастот што се провлекува низ неа меѓу доброто и злото, редот и безредие, со ваквата концепција за животот е, несомнено, сосема неточно. Носителот на оваа концепција за животот, каде што животот прво го гледаме како сенка, нешто неописливо што се движи, а потоа, низ брзата смена на конкретните слики што ни се нудат за да ја следиме мислата, како биден актер кој или се дуе или се плаши на сцената, во една претстава што е типично театарска, а уште понатаму, како бесмислена сказна што ја раскажал некој си идиот, и тоа не смееме да го заборавиме, е Магбет, кралот на престолот што подмолно е приграбен за негова лична корист, од чисто себична амбиција. Животот, значи, станал бесмислен за злочинецот. А творецот на овој злочинец ние не можеме да го идентификуваме со неговата креација.

Магбет е во толкава мера обвинен во темни плаштови и магли кои, всушност, и често се споменуваат, што од овој тежок мрак во кој злото зацарувало, кој како поетски* така и драмски е силно евоциран низ текот на целата драма, ние често забораваме дека злото е овдека искажано преку контрастот со доброто и позитивното. Позитивните вредности на драмата се сосредоточени околу емотивниот и добродушен Данкан, во ликот на реалистичниот Банкво, на бестрашниот но непромислен Макдаф, неговата фамилија и во синот на Данкан, Малколм, кој на крајот повторно го воспоставува нарушениот ред во шкотското кралство. И Банкво, и Леди Макдаф и Малколм се, во ситуациите во кои се најдуваат, полни со сомневања кои најдуваат и свој израз. Но тие не ги пренебрегнуваат своите човечки обврски. Двајцата од овие се подмолно убиени, но сепак остануваат луѓе кои, на крајот, ќе внесат човечки ред. Со тоа драмата, иако преполна со драматични и свирепи злочини, сепак не завршува во безнадежност и очај. Шекспир знае, или барем постапува така како да знае, дека и по најголемите бури и стравотии доаѓа смирување, дека „честа, љубовта, послушноста и големиот број пријатели“ се и му остануваат верните придружници на човекот. **Магбет** не е трагедија за човекот. Таа, како што укажува и нејзиниот полн насло, е **Трагедија на Магбета**. Зошто на Магбета, на оваа единка? Зашто во него се и доброто и злото, а тој свесно, по сопствен избор, му се подава на злото: на злото што е во него и на злото што го опкружува.

30. XII. 1969.
Скопје

Иванка Кавилоска-Попоска

* За разработка на **Магбет** како драмска поема видете во „How Many Children Had Lady Macbeth“, L. C. Knights, **Explorations**. London: Chatto & Windus, 1951.

Ivanka Koviloska-Poposka

THE TRAGEDY OF MACBETH

Summary

The essay thus entitled is an attempt at analyses of what could be of interest to 1st or 2nd year students of Shakespeare. Assuming that the treatment of the thematic base of the plays is the first consideration to which the students should be introduced this essay tries to draw some attention to what the writer considers to be the predominant theme in **Macbeth** — the unnaturalness of evil. This is first displayed in terms of the **unnaturalness** used by Shakespeare himself, and then translated in terms that are of meaning to us today. The arguments brought out are also designed to prove that **The Tragedy of Macbeth** is shown as the personal tragedy of a man who chooses to do evil of his own free will, which is in keeping with Shakespeare's conception of character-building, and also with the natural development of character though that development is not always naturalistic in Shakespeare's practice.

Ivanka Koviloska-Poposka